

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Informatologije

Vedrana Vidić

Uloga narodnih knjižnica u obrazovanju

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Sanjica Faletar Tanacković

Komentor: Darko Lacović, asistent

Osijek, veljača 2012.

Sadržaj

SAŽETAK.....	3
UVOD	4
1. ULOGA I ZADAĆE NARODNE KNJIŽNICE	5
2. OBRAZOVANJE U KONTEKSTU KNJIŽNICA	7
2.1. NEFORMALNO OBRAZOVANJE	8
3. AKTIVNOSTI I PROGRAMI NARODNIH KNJIŽNICA U OPISMENJAVANJU KORISNIKA.....	9
3.1. INFORMACIJSKA PISMENOST I CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO KLJUČNE OBRAZOVNE AKTIVNOSTI NARODNIH KNJIŽNICA.....	12
3.2. PRIMJERI SVJETSKE PRAKSE.....	15
3.3. SITUACIJA U HRVATSKOJ	16
4. ZAKLJUČAK	17
LITERATURA.....	18

SAŽETAK

Narodne su knjižnice prisutne po cijelom svijetu. One osiguravaju pristup znanju, informacijama i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, te su na raspolaganju svim članovima zajednice. Potreba za općedostupnim posrednikom koji će omogućiti pristup znanju - u tiskanom ili drugim oblicima, a kao podrška formalnom i neformalnom obrazovanju, razlog je osnivanja većine narodnih knjižnica, ali i glavna svrha njihove djelatnosti. Knjižnice, posebno narodne, glavna su čvorišta lokalne zajednice koja potiču učenje na svim razinama. Knjižnice zbog svoje otvorenosti i dostupnosti brzo odgovaraju na potrebe društva koje se mijenja – u ovom slučaju, društva koje uči. U društvu kakvom se danas teži, knjižnice mogu dati jedinstven i specifičan doprinos svojom predodređenošću za podupiranje ključnih ciljeva koji se izravno ili neizravno odnose na pristup i korištenje znanja i informacija te učenje, a koji je moguće tumačiti kroz koncept informacijske pismenosti. Narodne knjižnice potiču razne programe kojima pružaju podršku formalnom i neformalnom obrazovanju, a provode ih u obliku radionica, seminara, raznih tečajeva u kojima korisnici daju priliku da se konstantno obrazuju i rade na svom cjeloživotnom učenju.

KLJUČNE RIJEČI: narodna knjižnica, korisnici, obrazovanje, pismenost

UVOD

U ovome radu obrađena je uloga narodnih knjižnica u obrazovanju korisnika. U prvom poglavlju rad govori o funkciji narodnih knjižnica i o važnosti knjižnice u procesu obrazovanja i razvoja društva. Knjižnice su, oduvijek, prenosile informacije svojim korisnicima, iako se ta djelatnost nije obavljala u posebnim informacijskim odjelima kao što se to čini danas. Njihova funkcija u suštini oduvijek je bila ista, no paralelno s razvojem društva razvijala se i knjižnica, odnosno njene usluge. U drugom je poglavlju opisana njena uloga u procesu obrazovanja te dužnost da knjižnica osigura građu koja će ljudima omogućiti formalno i neformalno obrazovanje. Također, dužna je nabaviti građu koja će podupirati pismenost i razvoj osnovnih životnih vještina, te osigurati potreban prostor onim učenicima kojima je učenje kod kuće iz nekog razloga onemogućeno. U trećem poglavlju obrađen je problem nepismenosti društva i uloga knjižnice u rješavanju istog te su predstavljene aktivnosti kojima rješava taj problem. Knjižnica u toj borbi može sudjelovati tako da promiče čitanje, osigurava odgovarajuću građu za osobe na niskoj razini pismenosti, surađuje s ostalim institucijama u zajednici koje su uključene u borbu protiv nepismenosti, sudjeluje u akcijama suzbijanja nepismenosti i razvijanja numeričkih sposobnosti, organizira razna događanja radi promicanja zanimanja za čitanje, književnost i medijsku kulturu, promiče i osigurava edukaciju za korištenje računalne tehnologije, promiče svijest o novostima na medijskom tržištu, pomaže ljudima u traženju potrebnih informacija u odgovarajućem obliku i dr. U posljednjem poglavlju govori se o poticanju cjeloživotnog učenja i informacijskog opismenjavanja kao glavnim obrazovnim aktivnostima u kojima knjižnica kao takva može sudjelovati.

1. ULOGA I ZADAĆE NARODNE KNJIŽNICE

Narodne su knjižnice prisutne po cijelom svijetu. One osiguravaju pristup znanju, informacijama i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, te su na raspolaganju svim članovima zajednice bez obzira na rasu, dob, spol, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje.¹ Riječ je o organizacijama koje podržava i financira određena zajednica putem lokalne, regionalne ili pak nacionalne vlasti (moguće i putem nekog drugog oblika organizacije). Prema IFLA-inim i UNESCO-ovim smjernicama za razvoj službi i usluga, ključne zadaće narodne knjižnice obuhvaćaju obavješćivanje korisnika, njihovo opismenjavanje, rad na obrazovanju i kulturi zajednice, te kao takve moraju biti jezgrom službi narodne knjižnice, odnosno trebaju stvarati i jačati čitalačke navike djece od rane dobi, podupirati osobno obrazovanje za koje se odlučuje pojedinac (kao i formalno obrazovanje na svim razinama), stvarati mogućnosti za osobni kreativni razvitak, poticati maštu i kreativnost kod djece i mladih ljudi, promicati svijest o kulturnom naslijeđu, uvažavati umjetnosti, gajiti dijalog među kulturama i zastupati kulturne različitosti, podupirati usmenu predaju, osiguravati pristup svim vrstama obavijesti o svojoj zajednici za njezine građane, pružiti primjerene informacijske usluge mjesnim poduzećima, udrugama i interesnim skupinama, olakšavati razvitak informacijske pismenosti, poticati sudjelovanje u programima razvijanja pismenosti namijenjenim svim dobnim skupinama.²

Već u antičkim knjižnicama, primjerice u Aleksandriji, knjižničari su bili mnogo više od običnih čuvara papirusa.³ Bili su učeni ljudi koji su čitali i interpretirali pisane tekstove (većinom za potrebe državne uprave i/ili utjecajnih pojedinaca). Naime, kroz stoljeća knjižnice su ipak u velikoj mjeri imale arhivsku funkciju (kao riznice znanja), a knjižničari su i dalje bili isključivo znanstvenici. S razvojem moderne građanske demokracije i kao posljedica utjecaja obaveznog osnovnog školstva i potrebe za općim propagiranjem pismenosti, pojavljuju se nove, pučke knjižnice s naglašenom prosvjetiteljskom i informacijskom ulogom, prvo u Americi, a zatim i u ostalim anglosaksonskim zemljama. Narodne knjižnice koje su se pojavile sa sobom su donijele i nove uloge. Prije svega, stvorile su novi tip knjižničara koji će biti na raspolaganju svima te omogućiti svakome da dođe do traženih informacija za potrebe svoga znanja.⁴

¹ Usp. Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 9.

² Usp. Isto, str. 76.

³ Usp. Manguel, Alberto. Povijest čitanja. Zagreb : Prometej, 2001. Str. 104.

⁴ Usp. Sečić, Dora. Informacijska služba u knjižnici. Rijeka : Naklada Benja, 1995. Str. 15.

Potreba za općedostupnim posrednikom koji će omogućiti pristup znanju - u tiskanom ili drugim oblicima, a kao podrška formalnom i neformalnom obrazovanju, razlog je osnivanja većine narodnih knjižnica, ali i glavna svrha njihove djelatnosti. Narodna knjižnica ima vrlo važnu ulogu u tome procesu. Zadatak je narodne knjižnice osigurati građu na odgovarajućim medijima i na taj način podržati formalne i neformalne procese učenja, odnosno, treba omogućiti pristup informacijama, ali i njihovo djelotvorno korištenje, surađivati s drugim ustanovama u edukacijskim programima osposobljavanja za korištenje različitih informacijskih izvora. Budući da je pismenost ključ obrazovanja i znanja, ali i korištenja knjižnica i informacijskih službi, narodna knjižnica treba aktivno podržavati kampanje opismenjavanja.⁵ Ljudima koji su se tek opismenili, odgovarajuća građa za čitanje treba biti lako dostupna kako bi svoje vještine održavali i dalje razvijali.

Narodna knjižnica ima važnu ulogu u premošćivanju jaza između informacijski bogatih i informacijski siromašnih omogućavanjem slobodnog pristupa internetu, ali i informacijama u njihovim tradicionalnim oblicima. Narodne knjižnice trebaju znati prepoznati i iskoristiti mogućnosti koje pruža postojeći razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Knjižnica treba i može osigurati pristup bogatim i raznolikim riznicama znanja i kreativnih postignuća pohranjenim na različitim medijima, a do kojih pojedinci sami ne mogu doći. Jedinstveni je doprinos osiguravanje pristupa velikim zbirkama svjetske književnosti i znanja, uzimajući u obzir i književnost vlastite zajednice. Također, može dati važan doprinos svakodnevnom preživljavanju (kao i društvenom i ekonomskom razvoju) svojim neposrednim uključivanjem u obavještavanje ljudi u zajednicama u razvoju (npr. Tanzanija, Uganda...). U zajednicama u kojima je postotak nepismenosti vrlo izražen, zadaća narodnih knjižnica je osigurati službe i usluge za nepismene, ali i osigurati osnovnu edukaciju za korisnike (npr. seoske zvučne knjižnice Malija služe se zvučnim kasetama s obavijestima o higijeni, zdravlju, itd.).⁶

Iako će neke službe i usluge narodne knjižnice biti najdjelotvornije pružene samo u zgradi knjižnice, postoji niz okolnosti u kojima je poželjno da se službe i usluge omoguće i izvan zidova knjižnice i na taj način zadovolje potrebe cijele zajednice.⁷ Primjeri se razlikuju od društva do društva, no za svaku razvojnu politiku narodne knjižnice važna su ona načela koja polaze od njenih službi i usluga, a ne od knjižnične zgrade. Korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija predstavlja uzbudljive izazove samog prijenosa knjižničnih i informacijskih službi i usluga izravno u domove i na radna mjesta. Neke od njih su, primjerice,

⁵ Usp. Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Nav. dj., str. 2.

⁶ Usp. Isto, str. 4-5.

⁷ Usp. Isto, str. 9.

pružanje knjižničnih i informacijskih usluga ljudima s tjelesnim ili osjetilnim invaliditetom ili pak onima koji zbog nedostatka prijevoznih sredstava nisu u mogućnosti dolaziti u knjižnicu. Također, za pružanje usluga u rijetko naseljenim područjima, koriste se različita prijevozna sredstva. Narodne knjižnice trebaju osigurati svim građanima pristup informacijama koje su im potrebne. Bilo da je riječ o informacijama na lokalnoj razini, osnovnim informacijama o demokratskom procesu ili pak omogućiti im da na pozitivan način sudjeluju u globalnom društvu.

Isto tako, knjižnica treba osigurati pristup svojoj građi, ali i građi drugih knjižnica i informacijskih službi stvaranjem i održavanjem učinkovitih elektroničkih mreža na svim razinama, od lokalne do međunarodne.⁸

2. OBRAZOVANJE U KONTEKSTU KNJIŽNICA

Knjižnice, posebno narodne, glavna su čvorišta lokalne zajednice koja potiču učenje na svim razinama. „Knjižnice zbog svoje otvorenosti i dostupnosti brzo odgovaraju na potrebe društva koje se mijenja – u ovom slučaju, društva koje uči“⁹. U digitalnom priručniku PULMAN¹⁰ navodi se kako bi knjižnice morale biti mjesto učenja i zagovornice samostalnog učenja. Proces obrazovanja korisnika počinje njegovim prvim ulaskom u knjižnicu i kontaktom s knjižničarom. Korisnik koji prije nije bio u knjižnici i ne zna ulogu knjižnice se upoznaje s uvjetima korištenja knjižničnih usluga¹¹ i na taj način mu je otvorena mogućnost ka daljem obrazovanju koja se može projicirati u vidu pohađanja knjižničnih edukacija, samoobrazovanju, znanstveno – istraživačkom radu i sl. „Jednom kada korisnik pronade knjižnicu, započinje njegova edukacija“¹². Kao potencijalni korisnici knjižnice u jednoj zemlji ili gradu, smatraju se svi njezini građani. Međutim, stvarni korisnički krug mnogo je uži, stoga ga knjižničari svojim djelovanjem nastoje proširiti. Pri planiranju usluga i službi vrlo je važno da se postave jasni prioriteti i razvije potrebna strategija kako bi se moglo kratkoročno ili dugoročno djelovati. Usluge treba razvijati za identificirane i ciljane skupine. Službe moraju biti prilagodljive i razvijati se na način da prate promjene u društvu (npr. u načinima komuniciranja) uvažavajući tradicionalnu kulturu i tehnologije (što bi značilo da podržavaju usmenu komunikaciju, ali i

⁸ Usp. Isto, str. 34.

⁹ Resman, Simona. Obrazovanje korisnika u knjižnici – put do aktivnog građanstva. // Slobodan pristup informacijama: 4. i 5. okrugli stol: zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 88.

¹⁰ Usp. Public Libraries Mobilising Advanced Networks. URL: <http://www.pulmanweb.org/> (2012-03-07)

¹¹ Usp. Tadić, Katica. Obrazovanje korisnika za korištenje knjižničnih usluga. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 1/2 (1997), str. 100.

¹² Poyner, Ann. Enabling end-users : information skills training. Oxford : Chandos Publishing, 2005. Str. 5.

upotrebu informacijske i komunikacijske tehnologije). Narodna knjižnica podupire cjeloživotno učenje kroz suradnju sa školama i drugim obrazovnim ustanovama kako bi pružila podršku u formalnom obrazovanju. Knjižnica je dužna osigurati građu koja će ljudima omogućiti formalno i neformalno obrazovanje. Također, dužna je nabaviti građu koja će podupirati pismenost i razvoj osnovnih životnih vještina, te osigurati potreban prostor onim učenicima kojima je učenje kod kuće iz nekog razloga onemogućeno. Potencijalni korisnici, koji iz bilo kojeg razloga ne mogu koristiti redovite knjižnične službe i usluge, imaju pravo na jednaki pristup knjižničnim uslugama, stoga knjižnica treba građu učiniti dostupnom i ljudima s posebnim potrebama (kroz uporabu novih tehnologija). Knjižnične službe moraju biti fizički pristupačne svim članovima zajednice (to bi između ostalog zahtijevalo prikladno smještene knjižnične zgrade, dobre prostore za čitanje i studij, odgovarajuću tehnologiju, radno vrijeme...). Svako ograničenje smanjuje sposobnost obavljanja glavne funkcije knjižnice. Sastavnice važne za djelotvornost narodne knjižnice odnose se na identificiranje potencijalnih korisnika, analizu korisničkih potreba, razvijanje usluga za pojedine grupe i/ili pojedince, uvođenje politike skrbi o korisnicima, promicanje obrazovanja korisnika, suradnju i razmjenu građe, razvijanje elektroničkih veza, osiguravanje pristupa službama i uslugama, te osiguravanje prostora za knjižnicu.¹³

2.1. NEFORMALNO OBRAZOVANJE

Završetkom formalnog školovanja proces obrazovanja se ne završava. Budući da su knjižnice mjesta druženja i provođenja slobodnog vremena, knjižničari za svoje korisnike priređuju različite oblike neformalnog obrazovanja i učenja: predavanja, okrugle stolove, tečajeve, radionice, itd. Najčešća su predavanja o različitim temama iz gotovo svih znanstvenih disciplina (jezik, povijest, religija, filozofija, psihologija, politika, prehrana, astronomija, medicina i javno zdravstvo...). Riječ je o popularno-znanstvenom pristupu, a predavači su uglavnom pisci knjiga, sveučilišni profesori, akademici, ali i profesori škola u kojima knjižnica djeluje te drugi znalci. Tečajevi kao oblici poduke vrlo su česti u narodnim knjižnicama. Knjižnice vrlo često organiziraju tečajeve računalne pismenosti za osobe starije životne dobi. Voditelji tečaja nerijetko su učenici srednje škole, vješti u svakodnevnoj primjeni računalne tehnologije. EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*), primjerice upućuje na knjižnice kao neophodan čimbenik neformalnog učenja.

¹³ Usp. Isto, str. 3.

Također, napominje kako bi se knjižnice mogle pokazati kao značajan element obrazovne infrastrukture koju pojedinci sve više koriste tijekom cijeloga života dok razvijaju sposobnosti aktivnog pretraživanja informacija i samostalnog stjecanja znanja.¹⁴

3. AKTIVNOSTI I PROGRAMI NARODNIH KNJIŽNICA U OPISMENJAVANJU KORISNIKA

U društvu kakvom se danas teži, knjižnice mogu dati jedinstven i specifičan doprinos svojom predodređenošću za podupiranje ključnih ciljeva koji se izravno ili neizravno odnose na pristup i korištenje znanja i informacija te učenje, a koji je moguće tumačiti kroz koncept informacijske pismenosti¹⁵. Razne su definicije pismene osobe. Godine 1978. Opća skupština UNESCO-a govorila je o definiciji funkcionalne pismenosti koja je i danas u upotrebi. Prema toj definiciji „osoba je funkcionalno pismena ako se može uključiti u sve aktivnosti u kojima je pismenost potrebna za efektivno funkcioniranje njezine grupe i zajednice te kako bi joj omogućila da se nastavi služiti čitanjem, pisanjem i računanjem za svoj vlastiti razvoj i razvoj zajednice“¹⁶. Nepismenost predstavlja opći problem i smanjuje pristup informacijama. Jednak pristup informacijama nužan je svakome kako bi imao mogućnost slobodnog izbora i mogao donositi pravilne odluke u svim područjima svakodnevnog života. Čitanje, pisanje i numeričke sposobnosti osnovni su preduvjeti da bi se postalo sastavnim dijelom i članom društva. Čitanje i pisanje ujedno su i osnovne vještine koje su neophodne za služenje novim komunikacijskim sustavima. Narodna knjižnica mora aktivno pratiti i poznavati metode koje će ljudima pomoći kako bi se osposobili za upotrebu modernih tehnologija. Isto tako, treba podupirati druge ustanove koje se bore protiv nepismenosti i promicanjem medijske kulture.¹⁷ To može postići tako da promiče čitanje, osigurava odgovarajuću građu za osobe na niskoj razini pismenosti, surađuje s ostalim institucijama u zajednici koje su uključene u borbu protiv nepismenosti, sudjeluje u akcijama suzbijanja nepismenosti i razvijanja numeričkih sposobnosti, organizira razna događanja radi promicanja zanimanja za čitanje, književnost i medijsku kulturu, promiče i osigurava edukaciju za korištenje računalne tehnologije, promiče svijest o novostima na medijskom tržištu, pomaže ljudima u traženju potrebnih informacija u odgovarajućem obliku i dr. Program opismenjavanja može se održavati na raznim mjestima, ali knjižnično osoblje mora

¹⁴ Usp. Špiranec, Sonja; Lasić-Lazić, Jadranka. Obrazovna uloga knjižnica: priprema građana za Europu znanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), str. 49.

¹⁵ Usp. Isto, str. 50.

¹⁶ Portal za škole. URL: http://www.skole.hr/veliki-odmor/kalendar?news_id=3787 (2012-02-23)

¹⁷ Usp. Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Nav. dj., str. 29.

razmotriti prostore u zajednici koji će sudionicima najbolje odgovarati. Ta mjesta podrazumijevaju narodne, pokretne i druge knjižnice, zdravstvene centre, ustanove unutar zajednice, škole, vjerske zajednice, autobusni i željeznički kolodvor i tvornice, plaže, sportske terene, čak i restorane te privatne stanove. Prostor mora biti ugodan, lako dostupan i sudionicima privlačan. Učestalost održavanja predavanja je važna tako da bi se u pravilu sudionici trebali sastajati što je češće moguće. B. I. Tronbacke navodi nekoliko ciljanih korisničkih skupina za knjižnični program opismenjavanja. Najvećim dijelom su to mladi ljudi koji su napustili školu, nezaposleni mladi ljudi, žene i starije osobe koje nisu imale priliku naučiti ili prakticirati čitanje, pisanje, numeričke vještine, odrasle osobe s teškoćama pismenosti, osobe iz različitih zemalja, jezika i etničkih skupina, sezonski radnici, izbjeglice ili pak osobe u ustanovama (npr. osobe u zatvorima, bolnicama, itd.).¹⁸ Na samom početku osmišljavanja programa, knjižnično osoblje trebalo bi sastaviti plan koji će uključivati čimbenike poput informacija o zajednici, iscrpno izvješće o krajnjim ciljevima, identificiranje drugih skupina koje djeluju na području pismenosti te na posljertku sam financijski plan.

Mnogo je skupina koje zajednici pružaju različite vrste kulturnih, ali i informativnih usluga kao i usluga opismenjavanja. U suradnji s knjižničnim osobljem, one će u zajednici ostvariti veći uspjeh. Kulturna društva s kojima bi knjižnice mogle surađivati na području opismenjavanja su skupine umjetnika, pisaca, kazališnih umjetnika ili pak glazbenika, lokalni, regionalni i nacionalni vladini odjeli za kulturu, nacionalna i međunarodna kulturna društva, te kulturna društva koja imaju izdavačku djelatnost. Naravno, za knjižnično je osoblje bitno napomenuti i kako mogu surađivati s raznovrsnim obrazovnim skupinama poput svih vrsta škola, skupina za obrazovanje odraslih osoba, udruženja nastavnika, roditelja i skupinama nastavnika i osoba koje se bave opismenjavanjem, nevladinim obrazovnim udruženjima, knjižničnim odjelima i odjelima za informacijske studije, lokalnim regionalnim i nacionalnim vladinim odjelima za obrazovanje, nakladnicima s obrazovnim i kulturnim programom, ali i čitateljskim klubovima, čitateljskim društvima, udrugama nakladnika, knjižarskim udrugama. Mogući partneri mogu biti i neke druge skupine i udruge u zajednici poput udruge stanara, sindikata, nevladine organizacije, poslovne, medijske i političke skupine, socijalni radnici ili lokalne zajednice.¹⁹

Građa za knjižnične programe opismenjavanja može se u skladu s lokalnim uvjetima osmisлити, donirati, posuditi, skinuti s interneta, itd. S obzirom da je za učenje odraslih osoba od

¹⁸ Usp. Tronbacke, Bror Ingemar. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 9.

¹⁹ Usp. Isto, str. 36.

velike važnosti korištenje relevantne građe, knjižnično osoblje pozvano je izabrati zanimljivu građu na lokalnim jezicima, koja uključuje brošure o zdravlju obitelji, poljoprivredi, informacije o gospodarskom razvoju, okolišu, mjesnim običajima, novine i časopise, te radio programe, video zapise i internet. Pri odabiru građe važno je uzeti u obzir sljedeće kriterije - dizajn, jezik, riječi, rečenice i strukturu ulomaka. Pripremanje osoba za sudjelovanje u knjižničnom programu opismenjavanja može se obaviti na različite načine. Osposobljavanje se može obaviti u sklopu pretprofesionalnog obrazovanja kao osposobljavanje na radnom mjestu i/ili kao trajno stručno usavršavanje. Najčešće se ono organizira u obliku kratkih tečajeva i radionica, ali i stručnih programa na profesionalnim sastancima. Kako bi program opismenjavanja imao uspješan ishod, valjalo bi razmotriti neke od navedenih vrsta podučavanja poput stručnog usavršavanja osoblja za rad s javnošću, podučavanja za voditelje knjižničnog osoblja u projektima opismenjavanja i podučavanja za instruktore opismenjavanja iza osobe koje pružaju usluge.²⁰

Cijelome osoblju, a posebice osoblju koje radi s javnošću, potrebna je opća edukacija u svrhu upoznavanja potreba ciljane skupine. Bilo bi korisno i preporučljivo imati znanja o razumijevanju opismenjavanja, razumijevanju potreba nepismenih osoba i ulozi knjižnica, metodama određivanja ciljane populacije te vrstama usluga koje knjižnica može ponuditi. Voditeljima programa opismenjavanja, koji su najčešće volonteri, treba dodatna edukacija koja mora obuhvaćati tehnike podučavanja odraslih učenika, edukaciju o zagovaranju i edukaciju o važnosti privatnosti, poštovanja i povjerenja. Uspjeh knjižničnog programa opismenjavanja uvelike ovisi i o njegovoj promidžbi. Voditelji projekta trebali bi podnositi izvješća lokalnoj zajednici i drugim zainteresiranim skupinama i redovito obavještavati o svojem programu opismenjavanja. Te grupe uključuju knjižnično osoblje, upravu ili voditelje, korisnike knjižnice, vladine predstavnike, druge organizacije unutar zajednice, medije te lokalne kulturne i obrazovne skupine. Također, trebali bi obznaniti i objasniti razloge za pokretanje programa, a poruke bi se trebale usredotočiti na pitanja poput: zašto se knjižnica uključuje u promicanje opismenjavanja?, kako se knjižnica uključuje? ili kakve rezultate knjižnica očekuje od svojeg programa opismenjavanja? Određene metode koje su korisne za promicanje aktivnosti opismenjavanja mogu obuhvaćati planove o osnivanju radne skupine zadužene za promicanje programa kroz izradu brošura, letaka i kratkih oglasa namijenjenih lokalnoj knjižnici i obrazovnoj zajednici. Isto tako, poželjno je po potrebi organizirati i zajednički izdavački rad s partnerskim institucijama.²¹

Rad knjižnice na opismenjavanju preporučljivo je ocjenjivati u pravilnim razmacima. Bitno je znati koliko su učinkovita bila nastojanja da se ostvare ciljevi programa i uspostavi

²⁰ Usp. Isto, str. 39.

²¹ Usp. Isto, str. 40.

kontakt s ciljanom skupinom. Ovo je osobito korisno ako je program bio osmišljen bez neposrednog djelovanja ciljane korisničke skupine, što je čest slučaj s programima koji su namijenjeni studentima. Ocjenjivati se mogu sljedeći elementi: broj upisanih sudionika koji su prošli cijeli program, način njihove procjene programa, dobrobit od programa za zajednicu, učinkovitost izvora za opismenjivanje, npr. dostupnost izvora i njihovo korištenje u ciljanoj korisničkoj skupini, učinkovitost prostora u kojima se program odvijao, raspored i trajanje programa, struktura programa (administracija, nadzor, partnerski odnosi, itd.), te na samom kraju dugoročna dobrobit za pojedince.²² Ocjenjivanje se može odvijati na više načina, a neki od njih su razgovori s pojedincima i izabranim skupinama iz ciljane korisničke skupine, u kojima sudjeluju i oni koji su sudjelovali u programu i oni koji nisu, zapisivanje primjera izabranih učenika/polaznika, razgovori s osobljem programa opismenjavanja o učinkovitosti programa i o njegovim partnerima, a osoblje bi, također, moglo prikupljati podatke o broju sudionika, njihovu pohađanju, te o vrsti i kvaliteti korištenih izvora.

IFLA se već niz godina bavi problemom pismenosti i preporučuje građu *laganu za čitanje* koja je namijenjena osobama s različitim stupnjem poteškoća pri čitanju. Radna grupa razmatra mogućnost provedbe novog osnovnog programa za pismenost i knjižnice koji bi pridao veliku važnost knjižnicama u borbi za svjetsku pismenost. Naime, IFLA bi tim programom poradila na proširenju i razvitku strategije koja će potaknuti pismenost i čitanje.²³ Narodne knjižnice su oduvijek imale važnu ulogu u pogledu takve građe. Većina građe namijenjene osobama s različitim stupnjem poteškoća pri čitanju, prodaje se knjižnicama, dok neke knjižnice organiziraju seminare za one koji žele čitati te uvode ljude u programe koji im pomažu da nauče čitati.

3.1. INFORMACIJSKA PISMENOST I CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO KLJUČNE OBRAZOVNE AKTIVNOSTI NARODNIH KNJIŽNICA

Danas ne postoji civilizirano društvo koje svojim građanima ne pruža mogućnost prava na školovanje i obrazovanje. Društveni kontekst oduvijek je značio odraz obrazovnih sustava i procesa, a obrazovna funkcija u svijetu knjižničarstva ne predstavlja nikakvu novost. Naime, nekada je obrazovna uloga bila usmjeravana na podučavanje o informacijskim izvorima koje knjižnica posjeduje, no nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, kao i opći kontekst cjeloživotnog učenja, obrazovanje u knjižnicama dovodi na prekretnicu. Dakle, javlja se potreba

²² Usp. Isto, str. 41.

²³ Usp. Isto, str. 9.

od strane knjižnica da korisnike educiraju o informacijama (neovisno o mjestu pohrane ili pristupa) i učine odmak od uvriježenog učenja usmjerenog isključivo na određene alate (primjerice kataloge knjižnice ili *tool-based-approach*), prema učenju koje je usmjereno na koncepte (*concept-based learning*). Prema tome, programe obrazovanja trebalo bi oblikovati u odnosu na opće koncepte rješavanja problema. Koncept informacijske pismenosti potekao je, naime, iz zajednice informacijskih stručnjaka odnosno knjižničara koji su i danas u svijetu među glavnim pokretačima inicijativa vezanih uz ovaj koncept. Ideja o cjeloživotnom učenju potaknula je pitanja o mjestu učenja i stjecanja obrazovnog iskustva u svrhu izgradnje obrazovne infrastrukture koja bi trebala uključivati formalne i neformalne oblike obrazovanja, no prije svega staviti naglasak na uporabu informacijsko-komunikacijske tehnologije u obrazovnim procesima. U *Memorandumu o cjeloživotnom učenju* ističe se kako je pristup informacijama i znanju od izrazite važnosti u bilo kojoj strategiji cjeloživotnog učenja. Također, istaknuto je šest ključnih poruka usmjerenih na ostvarenje ciljeva. Prvo i osnovno podrazumijeva određivanje novog skupa osnovnih vještina potrebnih za sudjelovanje u društvu znanja, zatim slijedi ulaganje u ljudske resurse, inovacije u učenju i poučavanju, vrednovanje raznih oblika učenja, podrška kroz savjetodavne usluge i u konačnici, približavanje učenja domu. Istraživanja pokazuju kako se u slabije razvijenim zemljama u vrlo maloj mjeri koriste dostupne informacije kao najvažniji resurs današnjice unatoč razvoju informacijsko-komunikacijske infrastrukture. Kao razlog takvog stanja navodi se nedostatak vještina i znanja koja su pretpostavka za korištenje izvora informacija.²⁴

Države u kojima je informacijska pismenost prisutna i kao politička strategija su SAD, Kanada, Australija, te skandinavske zemlje.²⁵ Te države raširenost koncepta temelje na postojanju organizacija, mreža i profesionalnih udruženja koje promiču koncept informacijske pismenosti, ali i provode informacijsko opismenjavanje, imaju razvijene knjižnične sustave i mreže, usmjeravaju obrazovni sustav na cjeloživotno učenje, na koncept „učiti kako učiti“ kao cilj obrazovanja, upoznaju knjižničare i nastavno osoblje s konceptom informacijske pismenosti, te posjeduju mnoštvo programa informacijske pismenosti koji su, također, dostupni i na internetu, te se mogu koristiti u radu na daljinu. Gradeći na tradiciji obrazovanja korisnika, knjižnice proširuju i produbljuju programe edukacije korisnika, te aktivno oblikuju tradicionalna i virtualna obrazovna okruženja oslanjajući se pritom na modele informacijske pismenosti od kojih je nama najpoznatiji SCOUNL.²⁶ Elementi tih modela čine sadržajna težišta programa

²⁴ Usp. Špiranec, Sonja; Lasić-Lazić, Jadranka. Nav. dj., str. 51.

²⁵ Usp. Isto.

²⁶ Usp. Isto, str. 52.

obrazovanja, a u konačnici su usmjereni na izgrađivanje kompetencija čija je svrha omogućiti učenje tijekom cijeloga života.

Koncepcija društva koje uči prevladala je tek nakon osamdesetih godina s ciljem da obrazuje društvo totalitetom svojih struktura. Naime, riječ je o obrazovnom odgovoru na temeljna obilježja i zahtjeve novog doba, a čije osnovne odrednice čine globalizacija i umrežavanje, brz tehnološki razvitak, gospodarstvo utemeljeno na informacijama te ubrzano zastarijevanje informacija i znanja.

Uvjerenje da su narodne knjižnice obrazovna institucija, potvrđeno je istraživanjima radnih grupa 1995. i 1996. godine. Autorica J. Harding smatra da su narodne knjižnice „ruka“ *Nacionalnog obrazovnog sustava*.²⁷ U američkoj studiji mogućih uloga narodnih knjižnica, zanimljivo je primijetiti da društvo vidi cjeloživotno učenje kao najvažniju ulogu knjižnice. Slično tome, britanske studije smještaju ulogu narodne knjižnice izričito uz cjeloživotno učenje i obrazovanje. Stručnjaci informacijske pismenosti smatraju principe informacijske pismenosti odrazom tradicionalnih uloga narodnih knjižnica. Knjižničari se smatraju stručnjacima informacijske pismenosti. Narodna knjižnica ima širok potencijal korisnika i mogućnost da dosegne sve dijelove zajednice - od djece do starijih ljudi, a preko manjinskih skupina, te obrazovnih i profesionalnih razina. Tako ima priliku razviti informacijsku pismenost u cijeloj zajednici.

Prvi pristup informacijskoj tehnologiji i iskustvu učenja, kod korisnika mlađeg uzrasta, najčešće započinje u knjižnici, postupkom traženja informacija o temi koja im se sviđa. Djeca su izložena upotrebi informacija na dva načina: izravno kroz prilagođene programe knjižnice i neizravno putem ponašanja odraslih.²⁸ Narodna knjižnica uči djecu rane dobi da cijene informacije te im pruža podršku u prikupljanju informacija i učenju iz pronađenih informacija, što je zapravo ključni elementi informacijske pismenosti. Također, djeca počinju razvijati osjećaj za knjižnicu doživljavajući je kao mjesto za učenje i izvor informacija.

Budući da je razvoj informacijske pismenosti cjeloživotan, knjižnice su u savršenoj prilici da budu stalno prisutne u životima ljudi i u mogućnosti su pružiti trajnu podršku pojedincima u razvoju njihove informacijske pismenosti. Jedna od mogućnosti knjižnice je pružiti neposredne upute tijekom interakcije između korisnika i knjižničara. Takav oblik interakcije često se navodi kao najučinkovitije sredstvo razvoja informacijske pismenosti.²⁹ Druga mogućnost nudi stvaranje partnerstva i rada s ostalim ustanovama, primjerice, školama i sveučilištima, te

²⁷ Usp. Harding, Jane. Nav. dj., str. 159.

²⁸ Usp. Isto.

²⁹ Usp. Isto, str. 160.

omogućuje da grade informacijsku pismenost i drže obuku. Knjižnice su glavni pružatelji usluga elektroničkih i tiskanih informacija i mogu ponuditi odgovarajuće programe i pomoć na licu mjesta građanima, u pogledu poticanja njihove informacijske pismenosti.

Autorica S. Špiranec ističe kako su dostupnost tehnologije i vještine potrebne za njezinu uporabu tek prvi korak za puno iskorištavanje potencijala informacijskog društva.³⁰ Pojedinač danas mora biti osposobljen da koristeći se tehnologijama dođe do potrebnih informacija, da u bujici informacija zna raspoznati koja mu je informacija potrebna i kako je koristiti jer su ti izvori bez vrijednosti ukoliko im korisnici ne mogu pristupiti i učinkovito ih koristiti. „Tehnologija je srušila mnoge barijere u pristupu, no pitanja učinkovitosti pretraživanja, odabira, vrednovanja i djelotvornog, te valjanog korištenja informacija nalaze se izvan domašaja tehnologije i iziskuju znatno više od računalnih vještina - traže sposobnosti obuhvaćene konceptom informacijske pismenosti“³¹.

3.2. PRIMJERI SVJETSKJE PRAKSE

Narodne knjižnice u svijetu slijede „trend“ ulaganja znatno velikih količina novca i potrebnih resursa kako bi svojim korisnicima omogućile što bolji i kvalitetniji pristup informacijama. Zahvaljujući tome, narodne knjižnice provode uspješne programe informacijskog opismenijavanja. Njihovi programi namijenjeni su širokom spektru njihovih korisnika, a ciljane skupine najčešće su tinejdžeri, starije i mlađe osobe, majke, itd. Neki od tih programa imaju za cilj podučiti korisnike osnovnim vještinama rada na računalu. Primjerice, u Norveškoj se takve poduke pružaju starijim osobama i manjinskim skupinama, dok narodna knjižnica u Kanadi (Vancouver) u suradnji sa školama održava obuku o korištenju knjižnične elektroničke građe (OPAC, baze podataka i sl.). Neke druge zemlje otišle su korak dalje te podučavaju svoje korisnike pretraživanju informacija dostupnih na internetu. Primjer dobre prakse nalazi se u španjolskom gradu Terragoni gdje su korisnicima ponuđene tzv. „inteligentne radionice“ putem kojih ih se poučava pretraživanju putem interneta, dok knjižnice u SAD-u uče svoje korisnike kako vrednovati informacijske izvore.³² Narodne knjižnice kao javne ustanove imaju važnu ulogu u cjeloživotnom obrazovanju te su prepoznate kao glavni pokretači informacijske pismenosti.

³⁰ Usp. Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost - ključ za cjeloživotno učenje. // Časopis Edupoint 3, 17(2003). URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1> (2011-09-10)

³¹ Isto.

³² Usp. Harding, Jane. Nav. dj., str. 161.

3.3. SITUACIJA U HRVATSKOJ

Treba napomenuti kako Hrvatska za sada ne poduzima korake izravno vezane za informacijsko opismenjavanje. Najpoznatiji strateški dokumenti doneseni u Hrvatskoj, koji govore o tome, objedinjeni su projektom *Hrvatska u 21. Stoljeću*.³³ Projekt sadrži i svoje potprograme *Odgoj i obrazovanje* i *Informacijska tehnologija* u kojima su navedene smjernice i ciljevi poput osposobljenosti za aktivno građanstvo, samoostvarivanje trajnim učenjem, usvajanje novih znanja i vještina ili snalaženja u bujici informacija. Dok većina knjižnica u svijetu uslugu edukacije korisnika temeljenu na konceptu informacijske pismenosti koriste kao način podrške općih nastojanja izgradnje infrastrukture za cjeloživotno učenje, u hrvatskom knjižničarstvu takva nastojanja nisu toliko prepoznatljiva. Trenutno jedini primjer programa obrazovanja koji se temelji na elementima informacijske pismenosti u Hrvatskoj nalazimo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Program je nazvan *Virtualna učionica NSK*, a nudi osam modula i završni ispit za samoprocjenu znanja. Moduli se temelje na odrednicama modela informacijske pismenosti u svijetu, a između ostaloga obuhvaćaju pronalaženje informacijskih izvora u knjižnicama, strategije pretraživanja, vrednovanje informacija i slično.

³³ Usp. Špiranec, Sonja; Lasić-Lazić, Jadranka. Nav. dj., str. 52.

4. ZAKLJUČAK

U društvu kakvom teži Europska unija, ali i ne samo ona nego i cijeli svijet usmjeren ka napretku, knjižnice trebaju dati jedinstven i specifičan doprinos svojom predodređenošću za podupiranje ključnih ciljeva koji se izravno ili neizravno odnose na pristup i korištenje znanja i informacija, te učenje, a koji je moguće tumačiti kroz koncept informacijske pismenosti. Cjeloživotno učenje upućuje na informacijsku pismenost kao polazište za izgradnju kompetencija potrebnih za korištenje prednosti koje nudi informacijsko društvo. Kako je danas težište knjižnične djelatnosti na ostvarenju njezine informacijske i općeobrazovne zadaće, a u doba naglog razvoja i uporabe računalnih i telekomunikacijskih tehnologija, zadaće knjižnica ubrzano se povećavaju i usložnjavaju, a obrazovanju korisnika potrebno je posvetiti mnogo veću pažnju nego što je to dosada bilo uobičajeno. Narodne knjižnice mogu provoditi različite oblike neformalnog obrazovanja koji obuhvaćaju predavanja, radionice, tečajeve, okrugle stolove i sl. u suradnji sa širom lokalnom zajednicom i brojnim udrugama kako bi poboljšale informacijsku pismenost svojih korisnika, ali i utjecale na širi razvoj društva. Da bi se postigla potpuna učinkovitost potrebno je korisnicima usaditi svijest o važnosti knjižnica, ali i naučiti ih da u knjižnici mogu učiti. To se postiže pravilnim izvršavanjem zadaća knjižničnih djelatnika koji moraju uputiti i usmjeriti korisnika na pravu informaciju. Mnoge zemlje u svijetu provode primjere dobre prakse informacijskog opismenjavanja korisnika, odnosno daju svoj specifičan doprinos u osposobljavanju korisnika za samostalno učenje na izvorima informacija. Potrebno je raditi na osmišljavanju planova i programa podučavanja uzimajući u obzir njihove nedostatke, kao i mogućnosti koje su danas na raspolaganju u planu izobrazbe korisnika. Iz navedenoga proizlazi da tradicionalna pismenost (čitanje, pisanje, računanje i računalna pismenost) u današnjim uvjetima nije dostatna, te su hrvatske knjižnice pozvane slijediti inozemne primjere programa za provođenje informacijske pismenosti. Svijet napreduje iz dana u dan, količina informacija raste, ali rastu i načini njenog prenošenja. Praćenje tih trendova knjižnici osigurava stalni vodeći položaj kada se u pitanje dovodi neformalna edukacija, ali joj daje i prednost jer se na korisnika ne stavlja pritisak koliko i kada mora nešto učiti nego mu se daje sloboda da si vrijeme, interese i prioritete odredi sam.

LITERATURA

1. Harding, Jane. Information literacy and the public library. // APLIS 21, 4(2008), str. 157-167.
2. Manguel, Alberto. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001.
3. Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
4. Portal za škole. URL: http://www.skole.hr/veliki-odmor/kalendar?news_id=3787 (2012-02-23)
5. Poyner, Ann. Enabling end-users : information skills training. Oxford : Chandos Publishing, 2005.
6. Resman, Simona. Obrazovanje korisnika u knjižnici – put do aktivnog građanstva. // Slobodan pristup informacijama: 4. i 5. okrugli stol: zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 87-93.
7. Sečić, Dora. Informacijska služba u knjižnici. Rijeka: Naklada Benja, 1995.
8. Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost - ključ za cjeloživotno učenje. // Časopis Edupoint 3, 17(2003). URL: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1> (2011-09-10)
9. Špiranec, Sonja; Lasić-Lazić, Jadranka. Obrazovna uloga knjižnica: priprema građana za Europu znanja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), str. 47-55.
10. Tadić, Katica. Obrazovanje korisnika za korištenje knjižničnih usluga. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 1/2 (1997), str. 97-106.
11. Tronbacke, Bror Ingemar. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.